

## CARTEA VECHĂ ROMÂNESCĂ, SURSĂ DE INFORMAȚIE HERALDICĂ

Constantin Ittu

### *Preliminarii*

România, atât prin trecutul ei istoric, heraldic și politic, cât și prin relativ recentul statut de țară membră a Uniunii Europene, trebuie să dezvolte a heraldică teritorială care să fie *compatibilă* cu normele heraldice europene și cu tradițiile de profil ale continentului nostru. Se cuvine să subliniem faptul că în știință convingerile nu au drept de cetate (Nietzsche), motiv pentru care vom opera – și de data aceasta; am făcut-o deja de ani buni – cu *ipoteze*, cu precizarea că ipoteza participă mai ales la munca de experimentare și de culegere a datelor, cu dublu rol, de *filtru* și de *emițător* de semnificații. O precizare, însă: ipoteza științifică – și aceasta ne interesează pe noi – nu se identifică neapărat cu ipoteza de lucru, cea din urmă având un caracter strict *tactic*.

Sub raportul istoriei ideilor și a imaginarului, în lumea ultimelor trei secole, se poate constata, ca adânc înrădăcinată, convingerea că istoria *trebuie* să aibă un sens superior, în situația în care interpretărilor religioase din Evul Mediu le-au luat locul filosofii istoriei. *Religia progresului* și *mistica națională*, cele două mituri esențiale ale epocii moderne, i-au conferit istoriei dimensiunea transcendentă care risca să-i lipsească pe măsura refluxului sacralității<sup>1</sup>. Ținând cont de cele spuse mai sus, considerăm că, în fond, continuitatea nu trebuie inventată, ea există. Trebuie însă prudență în a o folosi. Spre pildă, noi nu contestăm existența vulturului – am fost trași de mână în inutil: *acvilă*, nu *vultur* – în stema Țării Românești în secolele apariției și existenței burgheziei, epocă ce concordă cu trezirea idealurilor naționale. Pe scurt: nu suntem adversarii școlii heraldice care susține – pe bună dreptate – că herbul valah a fost, la un moment dat, o *acvilă*. Susținem însă, și o facem cu toată fermitatea, că nu putem ignora în totalitate cartea veche românească, nu putem ignora ceea ce cărturarii Evului Mediu au notat, versificat și au transformat în formule dedicatorii la începutul unor cărți sfinte: existența *corbului* ca însemn heraldic muntenesc. A fost elementul heraldic bine cunoscut și de românii ardeleni datorită faptului că, nu de puține ori, cartea muntenească a cunoscut un areal – cultic și cultural – de răspândire care a cuprins și Transilvania. Pasărea heraldică în discuție era pentru omul Evului Mediu românesc un reper religios și teologic, o trimitere spre protecția Divinului, nu unul de *mistică națională*, specific epocii moderne, cea a *națiunii* și a *statului național*.

---

<sup>1</sup> Lucian Boia, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, ed. a III-a revăzută și adăugită, București, Humanitas, 2008, p. 31-32.

Luând ca reper retorica antică romană, prezentăm, mai întâi, punctul de vedere al școlii heraldice care consideră că stema Țării Românești a fost un vultur, iar în al doilea rând, punctul nostru de vedere, conform căruia în arcul cronologic respectiv se poate vorbi despre corb heraldic.

*Prima ipoteză de lucru.*

Considerăm că cel mai nimerit pentru început ar fi un citat: „Stema oficială recunoscută de către autoritatea de stat a Țării Românești, singura, până la ora actuală, dovedită documentar prin vestigii incontestabile de ordin sigilar și monetar ca armerii tradiționale ale principatului muntean, a fost acvila valahică. În acest sens, trebuie precizat că primele reprezentări ale stemei Țării Românești sunt de ordin sigilar și înfășișează, în interiorul unui scut de tip francez vechi, o pasăre heraldică cu capul conturnat, cu aripile strânse...; este aspectul probabil al peceteii de pe documentul din 20 ianuarie 1368 emis de Vladislav I (Vlaicu Vodă), constituind cel mai vechi vestigiu de acest gen aflat în arhivele noastre”<sup>2</sup>. În continuarea pledoariei sale, autorul (Dan Cernovodeanu) afirmă că în primele amprente sigilare avem de-a face cu tipul arhaic de pasăre cu aripile strânse, fiind vorba despre un vultur din specia *aegyptius monachus* (vultur pleșuv brun, vultur negru, hoală). La rândul-i, heraldistul I. N. Mănescu afirmă într-un studiu că pasărea de pe scutul stemei sigilare a domnilor Țării Românești n-a fost la început o acvilă, ci un vultur pleșuv<sup>3</sup>.

Adepții ipotezei de lucru *vultur* sau *acvilă* afirmă că perpetuarea confuzei, de-a lungul timpului, între „acvila valahică și corb ... s-a datorat mai multor cauze”, una dintre ele fiind procesul de metamorfozare a stemei arhaice, vultur pleșuv, în *acvilă aurie* (*pajură de munte*, *acvilă de piatră*). În plus, afirmă în continuare heraldiștii în discuție, „este posibil ca aparenta schimbare a ramurii dinastice odată cu venirea la tron în 1512 a lui Neagoe Basarab, să ducă și la modificarea reprezentării sigilare a păsării heraldice a principatului mntean... în sensul că... pasărea cruciată, deși plasată în scut în poziție de acvilă, este totuși prin înfățișarea ei – fără echivoc – un corb”<sup>4</sup>.

Vorbind despre cartea veche românească, desigur, doar cea care are stemă, se afirmă că, spre exemplu, în *Liturghierul* slavonesc tipărit la mănăstirea Dealu în 1646, în vremea lui Matei Basarab, se află reprezentată o pasăre cu aspect hibrid, între acvilă și corb<sup>5</sup>.

---

<sup>2</sup> Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 43.

<sup>3</sup> *Ibidem*, p. 43, n. 1.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 48.

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 50.

*A doua ipoteză de lucru:*

Rămânând numai și numai în zona Evului Mediu românesc sud-carpatic, începem cu *Stihuri în stema domniei Țării Rumânești, neam casei Băsărăbească*, din *Evanghelie învățătoare*, apărută în 1644 la mănăstirea Dealu. Inutil să insistăm asupra faptului că avem de-a face nu cu originalul slavon, ci cu traducerea românească veche aflată în *Evanghelia* din 1644, cu precizarea că nu se cunoaște numele tălmăcitorului, care – între altele – a prescurtat compunerea imprimată de Udriște Năsturel (cca 1596-1657) în *Molitvenicul* în limba slavonă din 1635<sup>6</sup>: „Ceastă țeară corbu-ș poartă întru pecetea ei,/ Fericit acum se-au dat adaos peceții./ Scut la pieptul corbului cu un semn ca acela,/ Om den jețiu șezându-ș toiag laudă acela./ Mare neam băsărăbesc cu aceasta semnează,/ Că marea acelor isprăvi a toț(i) să-i vază”<sup>7</sup>.

După cum aflăm din aceste versuri, stema Țării Românești a fost – la nivel cronologic, precum și la cel al mentalului colectiv al Evului Mediu românesc – un corb. În momentul în care facem această afirmație, avem în vedere faptul că omul Evului Mediu a fost unul religios, iar dacă sunt cumva dubii asupra sentimentelor ori a trăirilor religioase personale – iar noi nu ne putem hazarda nici să afirmăm sau să infirmăm asupra sentimentelor individuale –, putem fi siguri că la nivelul societății, manifestările au fost de natură religioasă.

Corbul apare încă din prima carte a Bibliei, din *Facerea*, în capitolele rezervate Potopului: „După o sută cincizeci de zile, a început a se scurge apa de pe pământ și a se îpuțina,/ Iar în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii acesteia, s-a oprit corabia pe Munții Ararat./ Apa a scăzut mereu până în luna a zecea; iar în ziua întâi a lunii a zecea s-au arătat vârfulurile munților./ După patruzeci de zile, a deschis Noe fereastra, pe care o făcuse la corabie,/ Și a dat drumul corbului, ca să vadă de a scăzut apa pe pământ. Acesta, zburând, nu s-a mai întors până ce a secat apa de pe pământ.” (*Facerea* 8).

În *Biblia de la București* de la 1688<sup>8</sup>, întâlnim *Stihuri 8. asupra stemei prealuminatului și înalțatului domnu Ioanu Șărbănu C. B. Voievodu*, stihuri din care am selectat următoarele: „Soarele, luna, gripsorul și corbulu împreună,/ încă și spata cu buzduganu spre laudă se adună/ Și acestea Doamne-ți înpletesc stema înfrumusețată...”.

În *Octoib-ul de Râmnic*, 1706<sup>9</sup>, la *Stihuri politice 12 asupra stemei Prealuminatului, slăvitului și blagoscestivului Io Constantinu B. Basarabă-Voievoda*, se vorbește despre principala mobilă heraldică valahă; pentru scopul propus, noi ne rezumăm doar la primele nouă versuri: „Corbulu țindu crucea-n gură totu

<sup>6</sup> Eugen Negrici, *Poezia medievală în limba română*, Iași, Polirom, 2004, p. 131.

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 131; cf. *Literatura română veche. 1402-1647*, vol. II, București, 1969, p. 273.

<sup>8</sup> Constantin Pascu, *Cartea veche românească în Biblioteca Brukenthal*, Sibiu, 1976, p. 24, nr. 13.

<sup>9</sup> *Ibidem*, p. 36, nr. 25.

omulu să crează,/ Că buna credința Țării Românești însemnează/ Însemnează și putearea ce are de păzește/ Copaciulu înrădăcinatu pe care corbul șade,/ Îlu arată spre cei supuși cu milă cumu să cade./ Iară soarele și luna strălucindu cu mari rază,/ Bunele Măriei-sale fapte adeverează./ Ajijderea buzduhanulu împreună și spata,/ Îlu arată vrășmașiloru cu răsplătire gata.../ Al Măriei-tale plecat robu/ Mihai Iștvanovici/ Ypodiaconulu Typografulu”<sup>10</sup>.

Din *Mineul pe Martie*, tradus de episcopul Chesarie al Râmnicului, 1779, ne permitem a selecta numai câteva veersuri din *Stihuri 14 asupra coroanei Înălțimei Sale Domnului Io Alexandru Ioanu Ypsilantu Voevodu, Stăpânulu Țării Românești*. Întrebat pentru ce a venit în Țara Românească: „Corbule, în gură arma Do(m)niloru țiindu,/ Pentru ce ai zburatu în Valahia viindu”, corbul „răspunde”, folosind exact aceleași repere de factură teologică pentru care autorul acestor rânduri a fost criticat cum că s-ar îndepărta de subiectul strict heraldic: „Noe pre pământu m-au trimisu dintru casa cea întunecoasă/ De va fi încetat potopulu, cei din chyvotu să iasă,/ Că de la întâia zi a lumii apa s-au împușinatu,/ Prinu stâlpăre verde porumbița au adevăratu;/ Dar eu nu m-amu întorsu a elu dinu pricina lăcomiei,/ Ci amu mersu la cetatea cea sfântă a Eliei,/ Unde amu văzutu cea rea înșelăciune surpându-se/ Iaru Adamu prinu cinstită cruce mântuindu-se,/ Carea, căci amu hrănitu pre Ilie, Eliia mi-o datu,/ Să dăruiescu acumu Domnului Alexandru Ypsilanti”<sup>11</sup>.

*Mineul pe august*, tradus de Filaret, Râmnic, 1780, cuprinde *Stihuri 14 asupra coroanei Înălțimei Sale prea liniștitului miei domni Io Alexandru Ioannu Ypsilanti-Voevodu*, stihuri cu un caracter de panegiric, cum era de așteptat și cu o puternică tentă teologică: „Acestu semnu, pe carele corbulu valahiloru în gură îlu poartă,/ Lesne descopere cea spre înălțimea ta viclenie toată./ Este mulțimea ce se află întru întuneareculu neștiinței,/ Lumina căroră ca o lună descopere cunoștinței./ Unu soare dinu dreapta luminatu te închipuiaște..../ O sabie și unu buzduhanu ți s-au datu întru puteare,/ Leste cu care tai și vindeci ceale reale.”<sup>12</sup>

### Concluzii

Cu tot respectul pentru un alt punct de vedere, cu toată deferența pentru o altă ipoteză de lucru, noi considerăm că au apărut suficiente argumente pentru a considera mobila principală din scutul voievodatului sud-transilvan ca fiind corb, iar nu vultur or un hibrid între cele două. Nu eroismul – individual ori de grup – prima în medievalitate, ci credința în Dumnezeu. Acest fel de mental colectiv s-a oglindit, cum era și firesc, în heraldica timpului, în care simbolurile religioase primau.

<sup>10</sup> Negrici, *Poezia medievală*, p. 134; cf. BRV I, p. 463.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 134-135; cf. BRV II, p. 241.

<sup>12</sup> Negrici, *Poezia medievală*, p. 135.